

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-2-8>
УДК 130.1+141+171+177

Ярослав Любивий

Роль прагматистського й ціннісного підходу у децентралізації та лібералізації соціуму

Подолання екологічної, економічної та військово-політичної кризи, у якій перебуває сучасний світ, можливо на шляху розвитку людини й створення нової якості суспільних відносин, що виражаються у вільній консолідованій продуктивній взаємодії між особами. Така лібералізація й децентралізація політичного, економічного й культурного життя соціуму досягається шляхом самоорганізації суспільства «знизу», коли індивіди та їх групи шляхом дискурсу віднаходять порозуміння у встановленні правил взаємодії у суспільстві. Децентралізація можлива у суспільстві рівних, активних і морально відповідальних особистостей, що взаємно поважають один одного і забезпечують стабільність та консолідацію людей спільними прагненнями (Ален Менденгол). Особи та спільноти досягають балансу власних інтересів з метою узгодження дій в інтересах суспільства добровільно, а не під впливом інституціонального насилля. Децентралізація створює конкурентне середовище, у якому плюралістичний підхід уможливорює узгодження інтересів та цінностей взаємодіючих соціальних суб'єктів з метою оптимізації суспільних відносин та покращення життя окремих індивідів та суспільства в цілому. Тоталітарні політичні режими підтримують централізацію та жорсткий універсалізм у застосуванні правових норм, породжують політичну та економічну поляризацію власних соціумів, втручаються у внутрішні справи інших суспільств, і найкращий шлях для подолання таких режимів є їх децентралізація. Оптимальним для розуміння значення та впровадження децентралізації суспільства є прагматистський підхід, котрий добре узгоджується з концепцією самоорганізації суспільства. Прагматистський підхід з його емпіричними інтенціями зосереджується на практичній перевірці та реалізації знань шляхом інформаційного зворотного зв'язку, котрий є універсальною закономірністю природних й соціальних самоорганізаційних поліцентричних процесів. У соціальних системах інформаційний зворотний зв'язок на певних розвинутих рівнях соціальної самоорганізації має рефлексивний характер. Важливим компонентом регулювання соціальних дій людини є етична рефлексія, що узгоджує ці дії як з її поточними потребами, так і стратегічними цінностями суспільства. Децентралізація є одним із дієвих способів посилити самоорганізаційні мережеві зв'язки у суспільстві, підвищити творчу активність і добробут громадян, гармоні-

© Ярослав Любивий, 2024

зувати суспільні відносини та знизити рівень антагоністичної напруженості у соціумі, що зменшує ймовірність виникнення агресивних воєн.

Ключові слова: децентралізація, прагматистський підхід, цінності, поліцентризм, самоорганізація суспільства, зворотний зв'язок, етична рефлексія.

Вступ

У сучасному світі відбувається епохальна цивілізаційна трансформація, що супроводжується глобальною військово-політичною й екологічною кризою, котра загрожує самому існуванню людства. Ця трансформація у порівнянні із попередніми – Аграрною революцією (Ювал Ной Харарі) [Харарі 2021: 107], «вісьовим часом» (Карл Ясперс) [Jaspers 2020], Індустріальною революцією – відбувається у жорсткому конкурентному протистоянні ліберально-демократичних та централізованих тоталітарних політичних систем. Технологічним аспектом подолання цієї глобальної кризи є запровадження відновлювальної енергетики (Джеремі Рифкін) [Rifkin 2011] та штучного інтелекту (Макс Тегмарк) [Тегмарк 2019: 4]. Проте соціально-політичне подолання кризи потребує децентралізації більшості сфер життя соціуму.

Ліберальне суспільство є самоорганізованим суспільством (Кристіан Фукс та Анет Шлем) [Fuchs, & Shlemm 2005], у якому кожний громадянин шляхом власного волевиявлення встановлює індивідуально й соціально корисні мережеві взаємозв'язки з іншими громадянами, котрі, у свою чергу, узгоджено формують громадянське суспільство (Віктор Степаненко) [Степаненко 2015] й демократичну державу. Авторитарні й тоталітарні соціуми в умовах сучасного технологічного прогресу, який створюють не вони, а ліберально-демократичні країни, подекуди можуть задовольняти деякі мінімальні потреби людини, проте соціальне управління тут відбувається шляхом політико-економічного насилля і маніпулювання свідомістю широких верств населення. Беручи це до уваги, необхідно дослідити, за допомогою яких чинників можна впливати на авторитарний та тоталітарний соціум, щоб він поступово трансформувався у демократичне суспільство, котре спрямоване на добробут, самореалізацію людини й мирне співіснування народів і націй.

Базовою цінністю людини є не лише виживання як таке, а творча самореалізація, яка, крім іншого, спрямована на віднайдення й створення засобів та ресурсів, що збільшують шанси суспільства саме на виживання. Якщо суспільством керує централізована тоталітарна держава, вона цілеспрямовано руйнує горизонтальні зв'язки між індивідами, позбавляє їх значного обсягу соціальних свобод та підтримує велику соціальну дистанцію між вищими та нижчими прошарками у суспільстві. Таке суспільство не створює для людини мотивації для продуктивної творчості,

не може створювати достатньої кількості технологічних інновацій і економічно неконкурентоспроможним. Маніпулюючи свідомістю індивідів, тоталітарний політичний режим з метою запобігання свого розпаду спрямовує соціальне невдоволення широких верств населення назовні для підготовки та ведення агресивних воєн. Тому цивілізовані держави й світова громадськість мають прикладати зусилля для трансформації таких політичних режимів шляхом їх децентралізації та лібералізації.

Прагматистський лібералізм Алена Менденгола

Розгорнуту концепцію стосовно ролі прагматистського й ціннісного підходу до децентралізації та лібералізації суспільства запропонував Ален Менденгол, що є професором школи права Хомас Гуд Джонс Університету Фолкнера з міста Монтгомері штату Алабама зі США і викладає зазначену проблематику з погляду філософії права [Mendenhall 2020]. Менденгол вважає, що свобода людини реалізується за умови адаптації соціальних і, зокрема, правових норм до конкретних соціокультурних обставин, у яких перебувають індивіди та різні прошарки суспільства, тобто виходячи з позицій плюралізму, що передбачає децентралізацію державної влади [Mendenhall 2020: 1]. Свобода можлива у тому соціальному середовищі, де люди беруть на себе особисту відповідальність, займаються благодійністю і поважають гідність кожної людини. Свобода неможлива там, на думку Менденгола, «...де люди брешуть, обманюють, крадуть і вбивають без наслідків. Суспільства користуються свободою пропорційно своїй відданості моральному вдосконаленню та правильному розуму» [Mendenhall 2020: 1]. Інакше кажучи, свобода має бути захищеною правовою системою суспільства, але також свободу має культивувати розвинений етос даного соціуму. Децентралізація можлива лише при наявності у суспільстві критичної маси відповідальних та щедрих особистостей, котрі можуть власною активністю забезпечувати його стабільність та консолідацію громадян спільними прагненнями, а також солідарність з іншими суспільствами [Mendenhall 2020: 1–2]. Децентралізація передбачає, що особи та різноманітні спільноти, що є носіями різноманітних конкуруючих культур, норм, переконань і цінностей, віднаходять баланс власних інтересів не під впливом інституціоналізованого примусу, а добровільно з метою досягнення узгодженості дій в інтересах суспільства в цілому [Mendenhall 2020: 2].

Плюралізм методів пізнання, цінностей та способів практичної дії у реальності заохочується Прагматизмом, позаяк останній виходить із необхідності вибору найбільш оптимального із множини існуючих методів пізнання, цінностей та способів практичної дії в залежності від си-

туації та намірів людини. На думку Менденгола, плюралізм потрібний вченим, тому що вони мають експериментувати, перевіряючи методи та припущення конкретними даними, виявляти помилки та виправляти їх – до того ж необхідно уникати утопічного погляду на те, що можлива гомогенна гармонія й ефективність універсальних норм [Mendenhall 2020: 3]. Плюралістичний підхід відкриває можливість узгодити конфліктуючі цінності соціальних суб'єктів з метою їх взаємодії у покращенні життя як окремих індивідів, так і суспільства в цілому, враховуючи те, що в них є як спільне, так і відмінне.

Лібертаріанський плюралізм покликаний забезпечувати мирну взаємодію осіб, яким властиві культурні відмінності, котрі впливають з їх способу життя і формують соціальні інститути. Саме лібертаріанський плюралістичний підхід покликаний зробити соціальні інститути такими, щоб враховувати культурну різноманітність у суспільстві й зменшити інституційне насилля. Накопичення знань та вільний розвиток культурного різноманіття породжують скромність, поміркованість, прагнення до саморозвитку і долають зверхність до інших, зарозумілість, схильність до насилля та примусу. Менденгол вважає, що, якщо прихильники тоталітаризму виходять із універсалізму, щоб втручатися у внутрішні справи інших держав, то прихильники лібертаріанства дотримуються здорового прагматизму й прагнуть до децентралізації, визнаючи право локальних культурних спільнот на свою місцеву владу й самоуправління позаяк останні із власного досвіду найкраще розуміють свої інтереси та прагнення [Mendenhall 2020: 4]. У сучасному світі все більше людей за допомогою інституціоналізованого навчання та самостійно оволодівають знаннями і вміють мислити й аналізувати за допомогою інтелекту власний безпосередній практичний досвід, а тому вони здатні самостійно вирішувати питання самоврядування на локальному рівні та брати участь у розв'язанні глобальних проблем. Свобода конкретного практичного мислення особи, котре охоплює і розуміння алгоритмів виробничої та соціальної взаємодії з іншими особами, є достатньою підставою для свободи особистості, котра не потребує насильницького втручання уряду в її діяльність.

Прагматизм тут, на думку Алена Менденгола, має значення не лише як теоретичне філософське вчення, котре розроблене низкою мислителів, а і як пластичне поняття, що описує інструментальний підхід до вирішення конкретних завдань. Прагматизм генерує дослідження шляхом систематичної та цілеспрямованої перевірки ідей у практичному застосуванні до матеріального світу та їх модифікації у тих випадках, коли викрита їх помилковість, а також корекцію деяких звичок у поведінці людини, що виявилися недостатньо ефективними [Mendenhall 2020: 6]. Прагматизм спирається на живий досвід, підтверджені гіпотези та такі

ідеї, які засвідчили свою працездатність. У сфері суспільної діяльності прагматизм відкидає ідеології та вирішує важливі питання шляхом громадянських дебатів, уникаючи насилля [Mendenhall 2020: 7].

Найбільш природним і водночас цивілізованим для людини є, на думку Алена Менденгола, поліцентричне суспільство, котре має культурні особливості на локальному рівні й спирається на конкуруючі центри контролю, що як відокремлюються один від одного, так і співпадають у своїй діяльності. Плюралізм втілюється за допомогою поліцентричного закону, котрий враховує інтереси соціальних суб'єктів як носіїв різних культур. Поліцентризм тут полягає в тому, що владний примус або контроль розподіляється, нейтралізується та компенсується через конкуренцію та приватне судове рішення відповідно до культурних стандартів і практик [Mendenhall 2020: 8]. Така дисперсія, розподіл влади формує федералізм, при якому, на думку Менденгола, декілька відокремлених політичних утворень реалізують владу під юрисдикцією центрального уряду. Мета та ефект федералізму полягає у тому, щоб децентралізувати владу, здійснювану урядом та опосередковувати конфлікти, що виникають між різними групами й інтересами місцевих органів влади, та інтегрувати культурне та нормативне розмаїття у соціальні інститути, котрі об'єднують місцеві політичні одиниці на основі загального права у політичний союз [Mendenhall 2020: 8].

Самоорганізація суспільства відбувається вже на рівні сімей, а також таких посередницьких платформ соціальної взаємодії, як церкви, сусідські общини, громадські організації та професійні асоціації, що забезпечують соціальну саморегуляцію на базі певних самозрозумілих конклюдентних¹ норм, котрі стримують асоціальну поведінку без прямої участі примусового апарату держави. Ален Менденгол зазначає, що «... поліцентричні порядки породжують самоконституційовані спільноти, які регулюють себе через посередницькі інституції, які вони добровільно створили, щоб відповідати своїм цінностям, традиціям і пріоритетам» [Mendenhall 2020: 11]. Взаємно прийнятні ефективні норми співжиття у локальній спільноті дискутуються й реалізуються на основі прагматичного розуміння та за допомогою плюралістичних практик шляхом проб і помилок. Фашистські режими, на думку А. Менденгола, встановлюють централізований, націоналізований та примусовий уряд, при якому

¹ «Конклюдентні дії (лат. concludo – роблю висновок) – у цивільному праві дії особи, що виявляють її волю встановити правовідношення, але не у формі усного чи письмового волевиявлення, а своєю поведінкою, щодо якої можна зробити певний висновок про конкретний намір. До конклюдентної дії належить використання автоматів, придбання через касира розфасованих товарів тощо. У деяких прямо передбачених законом випадках мовчання особи породжує юридичні наслідки» (<https://ips.ligazakon.net/document/TS000412>).

одна група примусово нав'язує іншим групам свої цінності та порядок [Mendenhall 2020: 10]. Навпаки, лібертаріанський порядок не нав'язує жодній лояльній соціальній групі ті чи інші переконання та цінності та не карає тих осіб, що дотримуються інших переконань. А. Мендєнгол зазначає, що «...дії людини неможливо відокремити від їх переконань та цінностей, які за своєю природою є основою для дій. Насправді можна з'ясувати чи навіть оцінити переконання чи цінності людини, досліджуючи її поведінку. Якщо поведінка здається приємною, прийнятними будуть і переконання та цінності, які мотивують таку поведінку» [Mendenhall 2020: 11]. Лібертаріанізм є посередником між різними переконаннями та цінностями й сприяє їх мирному співжиттю за допомогою соціального дискурсу, що втілюється у парламентаризмі.

Для ліберальних соціальних систем найбільш характерним є децентралізоване управління, оскільки воно враховує життєвий досвід, особливі знання та компетентності членів низових рівнів соціуму, котрі можуть набувати навичок локальної саморегуляції й самоменеджменту і на місцях краще орієнтуються в тому як управляти даним конкретним суспільством. Жодна окрема керівна особа чи група не володіють достатніми знаннями, розумінням чи інструментами, щоб прийняти найбільш адекватне рішення про те, як ефективно діяти. На думку Алена Мендєнгола, для управління таким суспільством необхідно застосовувати динамічне поліцентричне право [Mendenhall 2020: 8], що найкраще реалізується у виборних місцевих та загальнонаціональних органах. Відповідно до необхідності задоволення різноманітних приватних економічних, політичних, культурних потреб та інтересів громадян у їх конклюдентно узгодженій діяльності, децентралізація розподіляє й поширює владу серед горизонтальних громадянських мереж. Ці мережі охоплюють професійні, громадські, волонтерські організації, церкви, сусідські общини тощо і утворюють множину кластерів низової самоорганізації, що вплітаються у цілісну самоорганізацію суспільства, головним лейтмотивом діяльності яких є відсутність насилля. У ситуації децентралізації влади конфлікти можуть раціонально розв'язуватися на локальних рівнях, в той час як у централізованих соціальних системах конфлікти часто-густо призводять до політичної мобілізації широких верств громадян у повстанські рухи на загальнодержавному рівні.

Плюралістичні поліцентричні порядки, на думку Алена Мендєнгола, породжують самоконституційовані спільноти, що саморегулюються за допомогою відповідних інституцій, які вони самі створили, щоб відповідати своїм цінностям, пріоритетам та традиціям. У сучасному світі неможливо запроваджувати нові технології та інноваційні суспільні відносини без конструктивної конкуренції між різними групами, але ця конкуренцію буде не руйнівною, а продуктивною, якщо громадяни

об'єднані почуттям спільної мети та ідентичності [Mendenhall 2020: 22]. Люди, як вважає Менденгол, не люблять абстракції, проте люблять своїх сусідів, сім'ї та друзів і тому віддають перевагу самоуправлінню спільноти [Mendenhall 2020: 24]. Відповідно до цього, децентралізація та поліцентризм мінімізують соціальне насилля [Mendenhall 2020: 26]. Відчуття ідентичності у життєвому світі людини протягом тисячоліть традиційно підтримувалося за посередництвом сімейних та релігійних цінностей, а у добу Модерну за посередництвом масової культури, зокрема спорту, масового мистецтва тощо. Загострюється відчуття ідентичності в екстремальних ситуаціях, особливо під час воєн. Ідентичнісна невіддільність людини від власного життєсвіту актуалізує як екзистенційні, так і прагматистські виміри її життєдіяльності, котрі найбільш повно реалізуються у суспільстві з «високою синергією» (Абрагам Маслоу) [Maslow, & Honigmann 1970], суспільстві, у якому розвинена консолідована продуктивна взаємодія між особами.

Децентралізація та поліцентризм сприяють інституціональній різноманітності, згідно з якою у різних кластерах суспільства можуть існувати різні нормативні регулятори [Mendenhall 2020: 95], позаяк у людей при врахуванні певних конституційних обмежень існують відмінні одна від одної цілі й центри прийняття рішень, [Mendenhall 2020: 96], та різноманітні конкуруючі між собою ціннісні системи невеликих поліцентричних спільнот, що живуть в різних природних умовах й культурних традиціях [Mendenhall 2020: 107], але, разом із тим, встановлюють між собою гармонійні відносини [Mendenhall 2020: 108].

Ален Менденгол, аналізуючи співвідношення прагматизму та консерватизму, з'ясовує, що їм обом притаманні опертя на досвід, звичку, звичай і навіть деякі упередження, а не абстрактні принципи у морально-світоглядних та життєво-орієнтаційних підходах [Mendenhall 2020: 134]. Він зазначає, що прагматизм використовує консервативні настанови спільнот, які спираються головним чином на досвід, що закріплений у звичках, звичаях, інституціях, усталених соціальних моделях, позаяк прагматизм не може обійтися без врахування історії розвитку даної спільноти та її традицій. Практичні знання людини передаються від мислителя до мислителя, утворюють прагматичний канон, і є своєрідним історичним континуумом та залежать від попередників [Mendenhall 2020: 135]. Сучасне суспільство неминуче змінюється, проте ці зміни мають бути поступовими, поетапними, розважливими, зрозумілими всім громадянам, що є сучасниками, та здійснюватися за допомогою перевірених та випробовуваних практик та алгоритмів, зважаючи на те, що людина може помилятися [Mendenhall 2020: 135]. Врешті-решт інноваційні зміни у суспільстві закріплюються також у вигляді набутого практичного досвіду, звичок, котрі є одним із центральних понять прагматизму.

Опертя соціальних суб'єктів на набутий практичний досвід з погляду прагматизму є не лише проявом життєвої мудрості, а й настановою на науковий експериментальний підхід до природних та соціальних явищ. Як і тварини, частині яких притаманна соціальна поведінка, людина є природною й соціальною істотою, що спрямовує свою діяльність на власне життєзабезпечення у природному й соціальному середовищі. Людина й суспільство для реалізації базових життєвих цінностей накопичують величезний практичний досвід діяльності, який необхідно вдосконалювати шляхом інновацій у процесі цивілізаційного розвитку. Консерватизм прагматизму, на відміну від крайнього радикалізму, виходить із того, що інновації у всіх сферах життя (технологіях, суспільних відносинах тощо) необхідно запроваджувати своєчасно, проте розважливо, застосовуючи експериментальне тестування за допомогою зворотного зв'язку, оцінюючи ефективність такого впровадження та постійно корегуючи оптимальний результат діяльності. Людство наразі знаходиться у критичній ситуації епохальної цивілізаційної трансформації, і успішно пройти цей надскладний трансформаційний шлях людство зможе у тому випадку, якщо воно якомога більш повно реалізує базові загальнолюдські цінності.

Децентралізація є важливою закономірністю самоорганізованого буття, і суспільство функціонує й розвивається у контексті цієї закономірності. Людина з її потребами, мотивами, самосвідомістю та ідентичністю може вижити лише разом з іншими членами соціуму і утворює своєрідний центр, що взаємодіє з іншими такими центрами, формуючи реальні та уявні соціальні групи, що в свою чергу взаємодіють з іншими групами. Людське суспільство еволюціонує з прискоренням, особливо у ситуації епохальної цивілізаційної трансформації, коли окремі соціуми ефективніше використовують власні інтелектуальні ресурси і досягають більш високого рівня консолідованої продуктивної взаємодії між особами. В межах суспільства виникають передові кластери з інноваційною технологією та менеджментом, що випереджають інші кластери, котрі на певному етапі розвитку роблять суспільство неоднорідним, плюралістичним й поліцентричним, що призводить до його децентралізації. Важливим комунікативно-дискурсивним об'єднуючим стрижнем поліцентричного суспільства є соціальні мережі, що отримують додатковий потужний імпульс для розвитку після виникнення інтернету (Мануель Кастельс) [Castels 2011]. Органічний процес розвитку соціуму відбувається циклічно, спочатку у результаті запровадження інновацій одним або декількома кластерами, прошарками суспільства, стрімко випереджаючи у розвитку технологій та менеджменту інші, але потім відбувається поширення інновацій по всьому суспільству, відбувається своєрідне вирівнювання шансів. Після цього настає новий цикл запровадження інновацій.

Інтелектуальне середовище поліцентричного суспільства з високим рівнем консолідованої продуктивної взаємодії між особами сприятливе для створення і швидкого впровадження інновацій, що підвищують добробут громадян.

Навпаки, правляча верхівка централізованого суспільства шляхом насильства протиставляє себе решті його членів, руйнуючи комунікативні зв'язки між ними. У такому суспільстві відсутнє творче інтелектуальне середовище для створення інновацій та існує значна поляризація у доходах між верхнім та нижніми його прошарками. Незадоволення більшості членів надмірно централізованого суспільства при певних умовах спрямовується владною верхівкою у вигляді агресії назовні, що може породжувати війни.

Ціннісні засади прагматистського консерватизму

Консерватизм передових цивілізованих суспільств ґрунтується на акумуляції успішного досвіду розвитку їх історичних попередників протягом декількох тисячоліть, що досягли високого рівня консолідованої продуктивної соціальної взаємодії. Проте однією із головних настанов консерватизму, яка нібито суперечить самому цьому поняттю є націленість на створення та втілення технологічних та соціальних інновацій у повсякденну дійсність. Більше того, цей консерватизм має прагматичний аспект, позаяк впровадження інновацій тут оцінюється з позицій покращення матеріального, культурного та духовного добробуту людини й суспільства. Внаслідок системної інноваційної діяльності поліцентричних суспільств у глобальному співтоваристві протягом останніх десятиліть значно покращилося життя людей не лише у високорозвинених суспільствах, а й у багатьох країнах «третього світу» (Ганс Рослінг, Уля Рослінг, Анна Рослінг-Рьоннлюнд) [Рослінг, Рослінг, & Рослінг-Рьоннлюнд 2020: 243], у світі ж в цілому суттєво зросли основні соціальні показники (середня тривалість життя, якість харчування, стан здоров'я, якість життя, рівень освіти тощо) (Стівен Пінкер) [Пінкер 2019: 67]. Завдячуючи цьому, збільшується ймовірність формування децентралізованих ліберальних суспільних відносин.

Прагматистський підхід завдяки його емпіричним інтенціям є досить прийнятним для дослідження самоорганізаційних процесів взагалі й соціально-самоорганізаційних процесів зокрема. Для самоорганізації Всесвіту на фізично-космологічному рівні важливим є «код Всесвіту» у вигляді фізичних, фізико-хімічних та деяких інших констант, які є основою порядку, що формується із хаосу, і визначають основні закономірності всіх процесів. Одним із проявів порядку є те, що кожна система підтримує своє існування за посередництвом зворотних інформаційних

зв'язків всередині системи. Ця закономірність самоорганізаційних процесів досить адекватно відображається й використовується прагматистським підходом з його орієнтацією на емпіричну перевірку процесу реалізації знань та ідей, у тому числі й інноваційних, шляхом рефлексивних зворотних інформаційних зв'язків.

Згідно із прагматизмом, знання людини мають бути підтверджені емпіричним досвідом (Фридріх Штадлер) [Stadler 2017: 11] за допомогою інформаційних зворотних зв'язків, і бути ефективними, приносити користь, тобто узгоджуватися з базовими цінностями людини. Виокремлення консервативного зрізу прагматизму підкреслює його орієнтацію на ціннісний підхід до реальності, у тому числі й соціальної. У соціальній системі цінності виконують роль центрального атрактора, котрий проявляється у вигляді базових цінностей людини й суспільства, котрі є реально діючим механізмом адаптації й виживання у соціально-природному середовищі, – з одного боку, – і певного інформаційного «коду Всесвіту», що у даному випадку виступає у ролі еталонно-модельних трансцендентних цінностей, що мотивують людину до самовдосконалення та розвитку, – з іншого. Кожному суспільству притаманні цінності виживання, що підтримуються природними інстинктами людини, котра турбується за власне життя і життя своїх нащадків, проте акцентування на цінностях розвитку робить суспільство більш конкурентоспроможним і підвищує його шанси на виживання. Конкуренція ціннісних моделей суспільного розвитку на регіональних й глобальному рівнях визначає інтегральний вектор розвитку людства.

Децентралізація суспільних процесів крім технологічних інноваційних нововведень передбачає і консервативні підходи, що розглядається прагматистськими концепціями кризь призму категорії звички як природно обумовленої форми, алгоритму та способів діяльності людини та накопиченого досвіду практичної діяльності і традицій (Ларрі Хікмен) [Nickman 2019: 254]. У понятті звички, крім того, поєднуються пізнавальна діяльність та тілесні навички людини (Кетрін Лег та Джек Рейнольдс) [Legg, & Reynolds 2022: 14]. Крім того, у пізнанні надскладного світу наші когнітивні моделі необхідно узгоджувати шляхом експериментування з реальністю (Ніколас Решер) [Rescher 2020: 75].

Для прагматизму істина виявляється не лише у логічних та епістемологічних, а й у раціональних та емоційних аспектах як задоволення від істини (Массімо Ферарі) [Ferrari 2017: 27]; а проблему свободи волі прагматизм розглядає з позицій онтологічного плюралізму (Доната Ромізі) [Romisi 2017: 61]. Крім того, знання для прагматизму мають інструментальний характер (Джованні Рубеїс) [Rubeis 2017: 69], а наукові ідеї повинні мати, крім іншого, і соціально-економічну цінність (Томас Уебел) [Uebel 2017: 94]. З позицій прагматизму пізнання має керуватися

певною онтологією, на основі якої виробляються когнітивні моделі й алгоритми практичної діяльності, за допомогою яких розв'язується конкретна проблема (Аманда Гуліан) [Guillan 2020: 86]. Відкидаючи метафізичну онтологію, прагматизм виходить із раціональних підстав аналізу досвіду (Хейкі Коскінен) [Koskinen 2017: 121], тому що опертя на метафізичну методологію не сприяє гуманістичному вирішенню моральних питань (Ульф Шуленберг) [Schulenberg 2021: 2], разом із цим прагматизм не може уникнути плюралістичних тлумачень світу (Самі Пілстрьом) [Pihlström 2017: 146].

Децентралізація соціуму має етичний аспект, оскільки демократичне самоврядування стосується міжособистісних відносин (Ана Хонакер) [Honnacker 2020: 12], а моральні цінності мають узгоджуватися у демократичному аспекті (Матео Сантарелі) [Santarelli 2021: 12]. Реалізація моральних норм у суспільстві неможлива без моральної рефлексії (Сарін Марчеті) [Marchetti 2021: 7], але поряд із рефлексією необхідно використовувати й експериментальний підхід (Белен Пуейо Ібанес) [Ibanez 2021: 10]. Про необхідність експериментального підходу до реалізації моральних норм зазначає також і Майкл Кленк [Klenk 2021: 11–12]. Прагматистський підхід до моральних цінностей важливий і для економічної діяльності (Кетрін Грін, Макс Стойер) [Greene, & Steuer 2020: 124]. На думку Алесандри Сенсі, економічна діяльність має враховувати базові людські цінності – життя, здоров'я, добробут, ідентичність [Cenci 2020: 231].

В результаті сучасної глобальної цивілізаційної трансформації створюється можливість суттєво підвищити соціальні показники (середня тривалість життя, рівень освіти тощо) багатьох країн світу, знизити відмінності у якості життя різних прошарків населення того чи іншого суспільства та між різними суспільствами. Разом із тим, у світі може актуалізуватися і низка загроз економічного й військово-політичного характеру. Зростання кількості населення на планеті, дефіцит невідновлювальних природних ресурсів можуть загострити ситуацію у світі. Так, деякі авторитарні та тоталітарні країни викрадають запатентовану технологічну інформацію у передових країн світу й використовують її в економічних війнах та для виробництва військової техніки, але при цьому залишають у себе централізовані диктаторські режими. Це сповільнює у них формування ліберальних децентралізованих суспільних відносин, що характеризуються спонтанною самоорганізацією високого рівня консолідованої продуктивної взаємодії між особами. На відміну від тоталітарних країн, ліберальні країни з поліцентричним політичним устроєм не зацікавлені у провокуванні агресивних воєн.

Вплинути на агресивні тоталітарні політичні режими можна економічними та інформаційними засобами, демонструючи, що вільний ви-

бір людиною виду суспільно корисної діяльності та способу самовдосконалення особистості разом з іншими особистостями, є важливим чинником розвитку продуктивних суспільних відносин. І навпаки, горизонтальні мережеві взаємодії осіб сприяють розвиткові їх особистості, створюють можливості для їх самореалізації.

Висновки

Децентралізація всіх сфер суспільного життя – політичної, економічної, культурної – є важливим засобом та механізмом подальшого цивілізаційного розвитку ліберальних суспільств з високим рівнем консолідованої взаємодії осіб та трансформації суспільств із тоталітарними централізованими політичними режимами у суспільства ліберально-демократичні. Проте, щоб децентралізація відбувалася, необхідна низка передумов безпекового та культурного характеру: у суспільстві має бути обмежена злочинність, створений відповідний етос у вигляді можливості вільної горизонтальної комунікації громадян та налагоджений суспільний дискурс відносно цінностей та шляхів розвитку людини й суспільства. Децентралізація не лише створює атмосферу свободи для людини, а й сприяє піднесенню продуктивності соціуму в цілому, оскільки кожний на своєму місці знає на власному досвіді як краще вирішувати ту чи іншу проблему. Прагматистський підхід з його емпіричними експериментальними орієнтаціями відкриває можливість кожній особі виробляти й приймати конкретні соціально значущі рішення й водночас накладає на неї відповідальність узгоджувати власні дії з іншими особами. Завдячуючи прагматистському підходу, індивід може регулювати ефективність самого процесу власної діяльності та контролювати процес реалізації базових цінностей. Децентралізоване поліцентричне суспільство є конкурентоспроможним, створює критичну масу інновацій і сприяє добробуту громадян. Суспільства з централізованими тоталітарними політичними режимами приречені на деградацію і розпад, в той час, коли поліцентричні соціуми, в якому високий рівень добробуту і самими громадянами створена солідарна мережева поліцентрична комунікація, є патріотичними, стійкими стосовно агресії ззовні і мають перспективи подальшого розвитку.

Посилання:

- Пінкер С. (2019). *Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки та прогресу* / пер. з англ. Олена Любенко. Київ: Наш формат.
- Рослінг, Г., Рослінг, У., & Рослінг-Рьоннлюнд, А. (2020). *Фактологія. 10 хибних уявлень про світ, і чому все набагато краще, ніж ми думаємо* / пер. з англ. Ірина Ємельянова. – 2-ге вид. Київ: Наш формат.

- Степаненко, В. П. (2015). *Громадянське суспільство: дискурси і практика*. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Тегмарк, М. (2019). *Життя 3.0. Доба штучного інтелекту* / пер. з англ. Зоріна Корабліна. Київ : Наш формат.
- Харарі, Ю. Н. (2021). *Sapiens. Людина розумна. Коротка історія людства* / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Форс Україна.
- Castels, M. (2011). A Network Theory of Power. *International Journal of Communication*, 5, 773–787.
- Cenci, A. (2011). The “Economic Method” and Its Ethical Component: Pluralism, Objectivity and Values in Amartya Sen’s Capability Approach. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 207–234). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_11
- Ferrari, M. (2017). William James and Vienna Circle. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 15–42. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_2
- Greene, C., & Steuer, M. (2020). The Methodology of Theories in Context: The Case of Economics Clustering. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 121-140). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_7
- Fuchs, C., & Shlemm, A. (2005). The Self-Organization of Society. In R. E. Zimmermann, & V. Budanov (eds.). *Towards Otherland. Languages of Science and Languages Beyond*. (P. 81–109). Kassel, Germany: Kassel University Press.
- Guillan, A. (2020). Methodological Incidence of the Realms of Reality: Prediction and Complexity. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 81–98). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_5
- Hickman, L. A. (2019). *Pragmatism as Post-Postmodernism. Lessons from John Dewey*. New York, NY: Fordham University Press. <https://doi.org/10.1353/book.63578>
- Honnacker, A. (2020). Environmentalism and Democracy. Pragmatist Perspective on a Precarious Relation. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XII (2. Democracy as a Form of Life), 1-22. <https://doi.org/10.4000/ejppap.2132>
- Ibanez, B. P. (2021). The (Very Needed) Experimental Turn in Ethics. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–17. <https://doi.org/10.4000/ejppap.2455>
- Jaspers K. (2020). *The Origin and Goal of History*. Yale University Press.
- Klenk, M. (2021). Pragmatism and Moral Objectivity. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–19. <https://doi.org/10.4000/ejppap.2677>
- Koskinen, H. (2017). On Rational Restraints of Ontology. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 103–123. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_6
- Legg, C., & Reynolds, J. (2022). Habits of Mind. New Insights for Embodied Cognition from Classical Pragmatism and Phenomenology. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIV(2. Pragmatism and Phenomenology: A Metaphilosophical Reconsideration), 1–21. <https://doi.org/10.4000/ejppap.2994>
- Marchetti, S. (2021). Introduction to Pragmatist Ethics: Theory and Practice. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–8. <https://doi.org/10.4000/ejppap.2664>

- Maslow, A. H., & Honigmann, J. J. (1970). Synergy: Some notes of Ruth Benedict. *American Anthropologist*, 72(2), 320–333. <https://doi.org/10.1525/aa.1970.72.2.02a00060>
- Mendenhall A. (2020). *The Three Ps of Liberty. Pragmatism, Pluralism, and Polycentricity*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-39605-3>
- Pihlström, S. (2017). On the Viennese Background of Harvard Neopragmatism. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 139–166. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_8
- Rescher, N. (2020). Methodological Pragmatism. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 69–80). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_4
- Rifkin J. (2011). *The Third Industrial Revolution: How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Romisi, D. (2017). Classical Pragmatism and Metaphysics: James and Peirce on Scientific Determinism. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 43–66. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_3
- Rubeis, G. (2017). Beyond Realism and Antirealism? The Strange Case of Dewey's Instrumentalism. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 67–82. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_4
- Santarelli, M. (2021). Between Problematization and Evaluation. Some Remarks on Pragmatism and Genealogy. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*. XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–18. <https://doi.org/10.4000/ejap.2450>
- Schulenberg, U. (2021). Pragmatism, Humanism and Form. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–22. <https://doi.org/10.4000/ejap.2563>
- Stadler, F. (2017). Ernst Mach and Pragmatism – The Case of Mach's Popular Scientific Lectures (1895). In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 3–14. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_1
- Uebel, T. (2017). American Pragmatism, Central-European Pragmatism and the First Vienna Circle. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 83–102. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_5

References:

- Castels, M. (2011). A Network Theory of Power. *International Journal of Communication*, 5, 773–787.
- Cenci, A. (2011). The “Economic Method” and Its Ethical Component: Pluralism, Objectivity and Values in Amartya Sen's Capability Approach. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 207–234). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_11
- Ferrari, M. (2017). William James and Vienna Circle. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 15–42. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_2
- Greene, C., & Steuer, M. (2020). The Methodology of Theories in Context: The Case of Economics Clustering. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 121–140). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_7

- Fuchs, C., & Shlemm, A. (2005). The Self-Organization of Society. In R. E. Zimmermann, & V. Budanov (eds.). *Towards Otherland. Languages of Science and Languages Beyond*. (P. 81–109). Kassel, Germany: Kassel University Press.
- Guillian, A. (2020). Methodological Incidence of the Realms of Reality: Prediction and Complexity. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 81–98). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_5
- Harari, Y. N. (2021). *Sapience. A Brief History of Humankind*. Demianchuk O. (Trans.). [In Ukrainian]. Kyiv: Fors Ukraina.
- Hickman, L. A. (2019). *Pragmatism as Post-Postmodernism. Lessons from John Dewey*. New York, NY: Fordham University Press. <https://doi.org/10.1353/book.63578>
- Honnacker, A. (2020). Environmentalism and Democracy. Pragmatist Perspective on a Precarious Relation. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XII (2. Democracy as a Form of Life), 1–22. <https://doi.org/10.4000/ejrap.2132>
- Ibanez, B. P. (2021). The (Very Needed) Experimental Turn in Ethics. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–17. <https://doi.org/10.4000/ejrap.2455>
- Jaspers, K. (2020). *The Origin and Goal of History*. Yale University Press.
- Klenk, M. (2021). Pragmatism and Moral Objectivity. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–19. <https://doi.org/10.4000/ejrap.2677>
- Koskinen, H. (2017). On Rational Restraints of Ontology. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 103–123. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_6
- Legg, C., & Reynolds, J. (2022). Habits of Mind. New Insights for Embodied Cognition from Classical Pragmatism and Phenomenology. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIV(2. Pragmatism and Phenomenology: A Metaphilosophical Reconsideration), 1–21. <https://doi.org/10.4000/ejrap.2994>
- Marchetti, S. (2021). Introduction to Pragmatist Ethics: Theory and Practice. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–8. <https://doi.org/10.4000/ejrap.2664>
- Maslow, A. H., & Honigmann, J. J. (1970). Synergy: Some notes of Ruth Benedict. *American Anthropologist*, 72(2), 320–333. <https://doi.org/10.1525/aa.1970.72.2.02a00060>
- Mendenhall, A. (2020). *The Three Ps of Liberty. Pragmatism, Pluralism, and Polycentricity*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-39605-3>
- Pihlström, S. (2017). On the Viennese Background of Harvard Neopragmatism. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 139–166. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_8
- Pinker, S. (2019). *Enlightenment Now. The Case for Reason, Science, Humanism and Progress*. Liubenko O. (Trans.). [In Ukrainian]. Kyiv: Nash format.
- Rescher, N. (2020). Methodological Pragmatism. In W. J. Gonzalez (ed.). *Methodological Prospects for Scientific Research. From Pragmatism to Pluralism*. (Pp. 69–80). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52500-2_4
- Rifkin, J. (2011). *The Third Industrial Revolution: How Lateral Power is Transforming Energy, the Economy, and the World*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Romisi, D. (2017). Classical Pragmatism and Metaphysics: James and Peirce on Scientific Determinism. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*,

- Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 43–66. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_3
- Rosling, H., Rosling O., & Rosling-Ronnlund A. (2020). *Factfulness. Ten Reasons We're Wrong About the World – and Why Things Are Better Than You Think*. Yemelianova I. (Trans.). [In Ukrainian]. 2nd ed. Kyiv: Nash format.
- Rubeis, G. (2017). Beyond Realism and Antirealism? The Strange Case of Dewey's Instrumentalism. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 67–82. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_4
- Santarelli, M. (2021). Between Problematization and Evaluation. Some Remarks on Pragmatism and Genealogy. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*. XIII (2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–18. <https://doi.org/10.4000/ejpap.2450>
- Schulenberg, U. (2021). Pragmatism, Humanism and Form. *European Journal of Pragmatism and American Philosophy*, XIII(2. Pragmatist Ethics: Theory and Practice), 1–22. <https://doi.org/10.4000/ejpap.2563>
- Stadler, F. (2017). Ernst Mach and Pragmatism – The Case of Mach's Popular Scientific Lectures (1895). In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 3–14. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_1
- Stepanenko, V. (2015). *Civil Society: Discourses and Practice*. [In Ukrainian]. Kyiv. Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Tegmark, M. (2019). *Life 3.0. Being Human in the Age of Artificial Intelligence*. Korablina Z. (Trans.). [In Ukrainian]. Kyiv: Nash format.
- Uebel, T. (2017). American Pragmatism, Central-European Pragmatism and the First Vienna Circle. In S. Pihlström, et al. (eds.). *Logical Empiricism and Pragmatism*, Vienna Circle Institute Yearbook 19, P. 83–102. https://doi.org/10.1007/978-3-319-50730-9_5

Yaroslav Lyubiviy. The role of a pragmatic and valuable approach in the decentralization and liberalization of society.

Overcoming the ecological, economic, and military-political crisis in which the modern world is located is possible on the path of human development and the creation of a new quality of social relations, expressed in a free consolidated productive interaction between individuals. Such liberalization and decentralization of the political, economic and cultural life of society is achieved through self-organization of society “from below”, when individuals and their groups, through discourse, find understanding in establishing the rules of interaction in society. Decentralization is possible in a society of equal, active and morally responsible individuals who mutually respect each other and ensure stability and consolidation of people through common aspirations (Allen Mendenhall). Individuals and communities achieve a balance of self-interest in order to coordinate actions in the interests of society voluntarily, and not under the influence of institutional violence. Decentralization creates a competitive environment in which a pluralistic approach makes it possible to harmonize the interests and values of interacting social Subjects in order to optimize social relations and improve the lives of individuals and society as a whole. Totalitarian political regimes support centralization and strict universalism in the

application of legal norms, generate political and economic polarization of their own societies, interfere in the internal affairs of other societies, and the best way to overcome such regimes is their decentralization. Optimal for understanding the meaning and implementation of decentralization of society is a pragmatist approach, which is well aligned with the concept of self-organization of society. The pragmatist approach with its empirical intentions focuses on the practical verification and implementation of knowledge through information feedback, which is a universal regularity of natural and social self-organizing polycentric processes. In social systems, informational feedback at certain developed levels of social self-organization has a reflexive nature. An important component of the regulation of human social actions is ethical reflection, which aligns these actions with both its current needs and the strategic values of society. Decentralization is one of the effective ways to strengthen self-organizing network connections in society, increase creative activity and well-being of citizens, harmonize social relations and reduce the level of antagonistic tension in society, which reduces the likelihood of aggressive wars.

Key words: *decentralization, pragmatist approach, values, polycentrism, self-organization of society, feedback, ethical reflection.*

Любивий, Ярослав, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

E-mail: yaroslav.lyubiviy@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9929-7323>

Lyubiviy, Yaroslav, Doctor of Science in Philosophy, Professor, Leading Researcher, H. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine.

E-mail: yaroslav.lyubiviy@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9929-7323>